

A SZIE VVT gímszarvas-kutatásának eredményei

A gödöllői Szent István Egyetem Vadbiológiai és Vadgazdálkodási Tanszékén 1992 óta folytatunk a gímszarvassal kapcsolatos terepi kutatásokat. Emellett a VVT-n működő Országos Vadgazdálkodási Adattár is rendszeresen készít elemzéseket az állományváltozásokról és a gazdálkodásról. E kutatások eredményeit nemcsak a számos (több mint 30) hazai és nemzetközi publikációban adtuk közre, de személyes találkozók, konferenciák, továbbképzéseken is tájékoztattuk a téma iránt érdeklődő szakembereket. A legérdekesebb és a gazdálkodás számára hasznosítható aktuális eredményeinket az e célra rendezett találkozók mutattuk be a vizsgálati területeinken és azok környezetében dolgozó vadgazdálkodóknak, erdészeknek és az érintett állami hivatalok képviselőinek. Ilyen konferenciára került sor az elmúlt két hétben a Rinyatamásiban és Pörbölyön a SEFAG Rt. ill. a Gemenc Rt. és a SZIE VVT közös szervezésében. Az itt elhangzottak közül válogatunk az alábbiakban.

Bevezető előadásként **dr. Csányi Sándor professzor elemezte a szarvas- és a nagyvadgazdálkodás helyzetét és problémáit országosan és Somogy valamint Bács-Kiskun megyében.** Elmondta, hogy bár a gímszarvas-állomány a vadgazdálkodók jelentései szerint az elmúlt évtizedekben – a 90-es évek eleje-közepe kivételével – növekszik, a hasznosításokból és a trófeabírálati adatokból készített populáció rekonstrukció szerint a becslések nem reálisak, a valós állomány méret a becslétnél lényegesen nagyobb kellett legyen. A 90-es évek magas kilövései jelentős állománycsökkenést okozhattak. A vadgazdálkodás bevételei és kiadásai bár nominálértéken növekedtek, ez reálértéken stagnálást, sőt az utóbbi években csökkenést jelent. Tekintve, hogy a bevételek gyorsabban csökkennek, mint a kiadások, a korábbi néhány százaléknyi gazdasági eredmény eltűnt, sőt 2003-ban a vadgazdálkodás országos szinten veszteséges volt. Igaz ez a két vizsgált megyére is, azzal a különbséggel, hogy Somogyban a veszteség nagyságrenddel nagyobb, mint Bács-Kiskunban. Ennek fő oka a kifizetett mezőgazdasági vadkár növekedése. Az országos mg-i vadkár egyharmadát Somogyban fizetik ki. Ezt az sem tudja ellensúlyozni, hogy Somogy a lelövések tekintetében is magasan vezet. A fő probléma az, hogy amíg az egy elejtett nagyvadra vetített bevételek nem növekszenek, sőt néhol csökkennek, addig a kiadások nőnek, és ez a jövőben várhatóan folytatódik. Megoldás lehet a kevesebb, de jobb minőségű vad tartása. Fontos, hogy a beavatkozásokat ne kampányszerűen, hanem tartamosan tegyék meg.

A következőkben a szerteágazó **különböző élőhelyeken végzett terepi vizsgálatok** egyes részeit mutatjuk be.

Dr. Szemethy László docens, a kutatások vezetője a 13 éve tartó, több mint 60 egyed többéves rádiótelemetriás nyomonkövetéséről adott elő. A vizsgálatok négy, lényegesen eltérő adottságú élőhelyen folytak ill. folynak. A vizsgálat kezdetén a fő feladat a vándorlás tisztázása volt. Az állomány nagyobb részét érintő, rendszeres, több tíz kilométeres vándorlásokat egyik élőhelyen sem találtunk. A felnőtt állatok területhűsége nagy. Az éves mozgáskörzetek viszonylag kicsik, a tehéneké átlagosan 500 és 1500 ha, a bikáké ennek mintegy háromszorosa. A fiatal tehének ill. bikák „helyüket keresve” nagyobb területeken kóborolnak. Részben ez a helykereső viselkedés részben az, hogy a mozgáskörzetek több vadgazdálkodási egységgel átfedhetnek állhat a „vándorlásra” utaló megfigyelések mögött. A vegetációs időszakban a hajósi vizsgálati területen az állatok kisebb része „kiköltözött” a mezőgazdasági területekre. Ez a területváltás is évről-évre hasonló területekre történt. A

mozgáskörzet, a táplálék-összetétel és -minőség elemzések nem igazolták a területváltó viselkedés előnyét, sőt valószínűleg az erőben maradó egyedek „járnak jobban”. Az állatok területhasználatát az élőhely mozaikossága határozza meg. Nagy, néhány tízezer ha-os erdőtömbök és a körülöttük lévő, hasonló kiterjedésű mg-i területek között szezonális területváltás történhet. Kisebb, a szarvasok mozgáskörzetével összemérhető méretű tömbök esetén, az egyedek szokásos napi aktivitásuk során egyaránt használhatják az erdőt és a mg-i területeket is. A vadgazdálkodás szempontjából tehát elmondható, hogy a vonuló madarakéhoz hasonló vándorlás nincs, az egyedek viselkedése kiszámítható. A területhasználatnál az erdő forrásai a meghatározóak. Kialakultak erdő-mezőgazdaság élőhely-együttesek, melyek a szezonális területváltást okozhatnak. Mindezek a regionális tervezés és gazdálkodás fontosságát támasztják alá.

A gímszarvas táplálékválasztásáról erdei és mezőgazdasági környezetben Bleier Norbert tanszéki mérnök beszélt. A dr. Mátrai Katalin által kidolgozott mikroszövettani módszerrel más módszereknél megbízhatóbban meg lehetett határozni a gímszarvas táplálékának minőségi és mennyiségi összetételét. Ezenkívül a SZIE Takarmányozási Tsz. bevonásával a klasszikus takarmányanalízissel határoztuk meg a különböző növények ill. növényi részek táplálékanyag-tartalmát. A vizsgálatokat több erdei és mg-i élőhelyen elvégezve minden esetben a fászáruak fogyasztása volt a meghatározó. Még a mezőgazdasági környezetben is a gyenge cserjékínálat ellenére is, jelentős volt a fászáruak részesedése a táplálékban. A fászáruak közül a magas fehérjetartalmúak (pl. akác, bodza, szeder stb.) a meghatározóak. A fászáruak mellett, szintén a magas fehérjetartalmú lágyszáruakat fogyasztották. A kultúrnövények aránya meglepően kicsi volt. Mindebből következően az erdősítések fafajösszetétele, cserjeszint megléte, összetétele és gazdagsága alapvető fontosságú. A cserjeszint hiánya kedvezőtlenül hat a gímszarvasra és a szomszédos területeken (felújításokban, fiatalosokban, mg-i táblákon) növeli a vadkárt.

A cserjeszint táplálékkínálatának és rágottságának felmérését dr. Katona Krisztián adjunktus mutatta be. Az öt eltérő adottságú erdei élőhely mindegyikén több száz ponton vettük fel 0-2 m magasságig a cserjék hajtásszámát és ezek rágottságát. Ezenkívül évszakonként meghatároztuk a fogyasztható növényi biomassa mennyiségét. Megdöbbentő eredményeink szerint tavasszal és nyáron az átlagos elfogyasztható biomassa 1700-3200 kg/ha. Bár téle ez az érték harmadára-negyedére csökken, de így is jelentős mennyiségű táplálékot biztosít. A cserjeszint rágottságát a kínálat inkább befolyásolta, mint a szarvassűrűség. A gyengébb cserjeszint nagyobb rágást kellett elviseljen. Átlagos cserjeszint mellett a rágottság csak 10-20% között mozgott. Gyenge kínálat esetén elérte az 50%-ot. Ez arra utal, hogy – legalábbis a táplálékkínálat szempontjából – a gímszarvas a természetes vadeltartó-képesség közelében sincs. A frissen rágott hajtások száma nyáron nagyobb volt, mint télen. Ez a vizsgálat is megerősítette a megfelelő cserjeszint kialakításának fontosságát. Kedvező fajösszetételű és magas biomassa kínálatú cserjeszint elviseli a rágást, illetve elvonja a főfafajról azt. Ez tartamosabb és olcsóbb megoldás lenne, mint a kerítésépítés.

Székely János tanszéki mérnök a gímszarvas vadgazdálkodók számára fontos populációdinamikai jellemzőiről és ezek terepen kipróbált, egyszerű becslési módszereiről beszélt. A vad létszáma régóta vita tárgya. Jelenleg még nem áll rendelkezésre olyan módszer, amivel meg tudnánk mondani, hogy hány szarvas él egy területen. Ugyanakkor néhány egyszerű módszerrel (pl. szinkronszámlálás, nyom-, hulladék- vagy fekhelysűrűség-becsléssel) az állomány változása – növekedése vagy a létszámszabályozás miatti csökkenése – megállapítható. Egyszerű terepi megfigyelések rendszeres feljegyzésével fontos adatokat nyerhetünk a szaporulat nagyságáról és az ivararányról. Az egyedek

kondícióbecslése a vese-vesezsír indexszel, akár zsigereléskor elvégezhető. Az index jól mutatja pl. a bikák bőségkori kondícióvesztését vagy a fiatalok állapotát. Rossz kondíció esetén időben és célzottan be lehet avatkozni. Hasonlóképpen könnyű meghatározni a szaporulat nagyságát embrió- vagy sárgatest-számlálással. Az ünök magas vemhesülési aránya jó állapotú állományt jelez, míg az alacsonyabb vagy az „üres” tehenek magas száma figyelmeztető. Az eddig vizsgált minden területen jó kondíciókat és jó vagy elfogadható vemhesülési adatokat találtunk. Ez arra utal, hogy a sűrűség jelenleg az ökológiai eltartóképességet nem közelítette meg. Fontos az egyedek korának minél pontosabb meghatározása. Erre korábban a fog növekedési vonalainak számolását javasolták, mint egyszerű módszert. Gyakorlati tapasztalataink szerint a módszer, bár tényleg használható, sok munkával jár, és a tévedés lehetősége sem kizárt. Mindenesetre figyelmeztető, hogy az elvégzett korhatározások jelentős eltéréseket mutattak a vadászok által becsült korhoz képest.

Az eddigi eredményeket dr. Szemethy László összegezte. Eszerint nemcsak hazánkban de szerte Európában is a gímállomány növekszik, terjeszkedik. Mindaddig a vadgazdálkodók létszámcsökkentési erőfeszítései hosszútávon nem vezettek eredményre. A hatékony kezeléshez az állomány növekedésének élőhelyi és viselkedésbeli okait kell megérteni. A SZIE VVT kutatásaiban erre törekszik. A korábbi felfogással szemben, miszerint a az állománynövekedést és a terjeszkedést az intenzív mg-i területek térhódítása és ezek jobb táplálékkínálata, vagy a vad téli etetése okozza, jelenleg úgy gondoljuk, hogy a jelenség hátterében az erdősítések, az erdő-mezőgazdasági élőhely-együttesek elterjedése lehet. A tervezett nagyterületű erdősítések további élőhelyeket nyitnak meg. Ez, és az hogy a gímállomány messze az ökológiai eltartóképesség alatt van, az állomány további növekedését valószínűsíti. A folyamatban mindenképpen az erdő állapota, az erdei táplálék mennyisége és eloszlása a meghatározó. Ezért jogos kérdés az, hogy milyen erdőt telepítsünk, milyen cserjeszinttel? A vadgazdálkodás eredményessége szempontjából az etetés, vadföldművelés fontossága, hatékonysága is érdekes. A SZIE VVT ezekben az irányokban a gazdálkodókkal együttműködve kívánja folytatni a munkáját.

Minden további érdeklődést, támogatást, együttműködési javaslatot szívesen veszünk. Ezügyben kérjük dr. Szemethy Lászlót a (30) 4746733, (28) 522086 telefonszámon vagy a szlaci@ns.vvt.gau.hu címen keressék. A munkánkról további részletek találhatóak a www.vvt.gau.hu honlapon.

Őszinte köszönetünket szeretnénk kifejezni mindazoknak akik segítettek és támogatták munkánkat. Külön köszönet a Gemenc Rt-nek, a SEFAG Rt-nek és az Egererdő Rt-nek. Köszönjük az FVM Vadászati és Halászati Főosztály kitarató támogatását. Az alapkutatói témákat az OTKA támogatta.